

CARDON

Dessin Cardon © Journal des Journalistes, Paris

صدای جهان سوم

برای يك نظام جديد جهانی اطلاعات

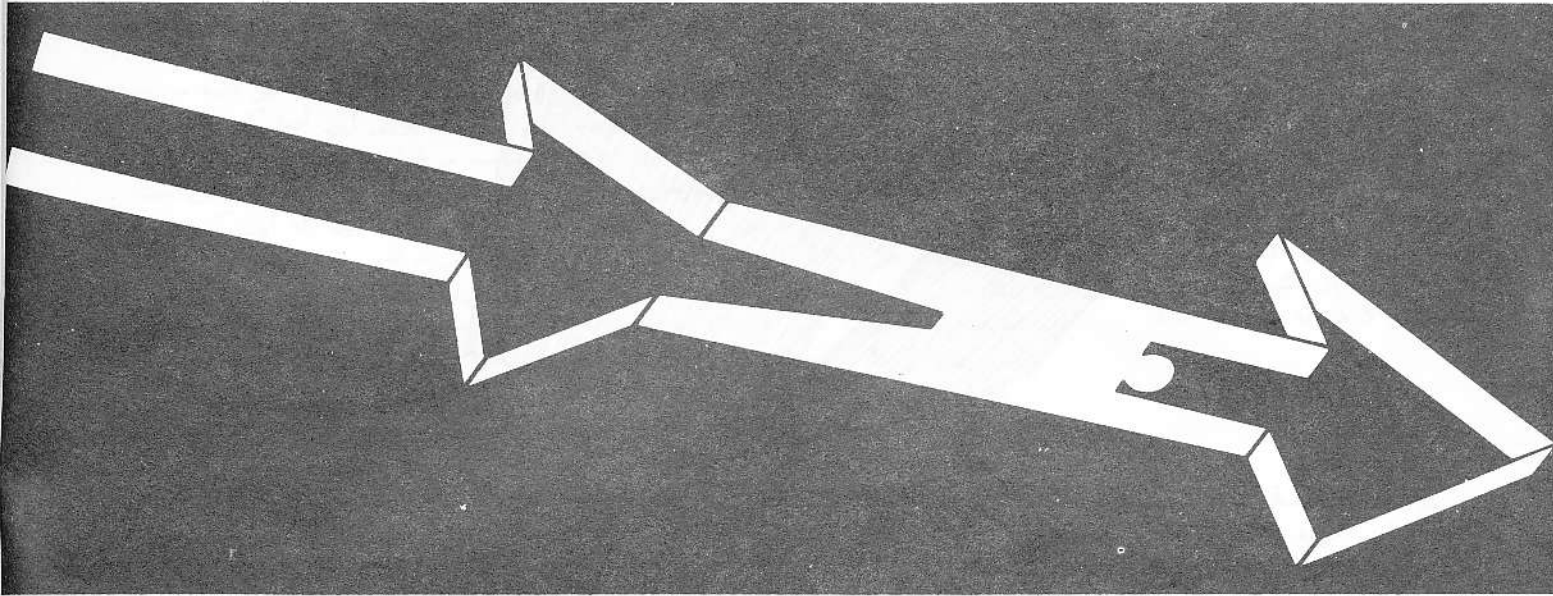
نوشته رضا نجار

رضا نجار، جامعه‌شناس تونس در زمینه خبر، دستیار مؤسسه مطبوعاتی و علوم خبری در تونس است. او در گذشته مشاور فنی مدیر کل رادیو و تلویزیون تونس و سردبیر مجله خبری تلویزیون بوده است.

سال ۱۹۷۶. بی چون و چرا، سال خبر بود. کنفرانسها، مذاکرات و ملاقاتهای پیاپی، آغاز کننده يك مباحثه جهانی واقعی پیرامون مسئله خبر بشمار آمدند. موضوعی که مسائل آن به هنگام نوزدهمین کنفرانس عمومی یونسکو که در نوامبر گذشته در نایروبی (کنیا) برقرار شد، به نحوی وسیع مورد گفتگو قرار گرفت.

کشورهای جهان سوم امروزه خواهان يك «نظام جدید جهانی اطلاعات» هستند. چه معنایی باید باین اصطلاح داد؟ موضوع این بحث چیست؟ موضوعی که مسائل بسیاری را چه در زمینه فرهنگی (تمدن و انسان-گرایی جهانی) و چه در زمینه اقتصادی و سیاسی پیش می‌کشد؟

چگونه کشورهای جهان سوم می‌توانند در يك مرحله اولیه، که فوریت دارد، ارتباط بهتری، میان خود بوجود آورند و باین ترتیب بمحدود ساختن دامنه «اخبار يك طرفی» کمک کنند که طی سالها، باعث شده بود، نقش آنان تا سرحد يك «مصرف کننده» پایین آید، بی آنکه از این طریق اصل آزادی خبر و مبادله تبادل و در نتیجه پرثمر، بین ملتها لطمه ببینند؟

قسمتی از آفیش هنرمند زاپنی شیچوفو کودا

چنین است، وضع جهانی اطلاعات، که باعث شد از سال ۱۹۷۰ بعد، کشورهای جهان سوم ناگهان به آن آگاهی یابند.

کشورهایی که بنازگی باستقلال رسیده بودند و گمان می بردند استعمار مستقیم رانشکست داده اند، پی بردند که با اینهمه، امر رشد و توسعه شان همچنان در خطر است و تقاضایشان برای يك نظام تازه اقتصادی نمی تواند بگوش کسی برسد، و هویت فرهنگیشان شکوفان خواهد شد، مگر اینکه تغییری بنیادی در نظام جهانی اطلاعات داده شود.

چگونه می توان از چنین وضعی رهایی یافت؟ چگونه می توان ارتباط بهتری را میان کشورهای جهان سوم برقرار کرد؟ و بالاخره چگونه می توان جریان متعادل تر اطلاعات را در جهت شمال - جنوب و به عکس تسهیل نمود؟ برای پاسخ گویی باین دو سؤال که به یکدیگر مربوطند، باید بتوان نمونه فعالیت کشور های غیر متعهد را ذکر کرد. (بمقاله صفحه ۱۸ هم نگاه کنید).

در سپتامبر ۱۹۷۳ در الجزایر، چهارمین مجمع سران کشورهای غیر متعهد «تپیه يك طرح فعالیت مشترك» را در زمینه ارتباطات توصیه کرد.

يك سمپوزیوم بین المللی درباره وسائل توسعه اطلاعات میان کشورهای غیر متعهد، در مارس ۱۹۷۶، در تونس برگزار شده توصیه هایی که در آنجا مورد تصویب قرار گرفت، در اطراف دو محور بزرگ دور می زد:

● تحکیم (یا ایجاد) شبکه های ارتباط دور، در وهله اول در مقیاس کشوری، سپس در مقیاس منطقه ای و قاره ای.

● توسعه همکاری و تبادل میان کشورهای غیر متعهد در تمام زمینه های ارتباطی:

اغلب تغییر شکل یافته ای در مورد واقعیات پیچیده کشورهای روبه توسعه پخش می کنند. و در مقابل، اخباری را برای کشورهای جهان سوم می فرستند که بنحوی خطرناک القا کننده فرهنگ غرب به این کشورهاست.

گزارش سمپوزیوم کشورهای غیر متعهد درباره خبر (تونس، مارس ۱۹۷۶) تا آنجایی می رود که می گوید، برای این خبر گزاریه ها، خبر حکم «يك کالا را دارد...» که تهیه و پخش آن تابع ملاحظاتی در جهت ابدی ساختن يك نظام سلطه جویانه است و، در آن، منافع واقعی کشورهای روبه توسعه همواره مورد بی توجهی قرار می گیرد یا برداشت غلطی از آن می شود. هیچ جای شگفتی نیست که شهروند جهان سوم، عاقبت دیدی از خود را بپذیرد، که این وسائل بزرگ جمعی، یعنی رادیو و تلویزیون و سینما، به او می دهند.

به لحاظ تکنولوژی، برتری کشورهای توسعه یافته، از راه پیشرفتهای جدید، روز بروز افزایش می یابد و شبکه های شان همچنان به سرازیر کردن سیل خبرهایشان به سوی کشور های جهان سوم ادامه می دهند، در حالی که این کشورها، چه از نظر تجهیزات فنی و چه از حیث افراد واجد شرائط، در وضع کاملاً عقب مانده تری قرار دارند.

بهتر است که هیچ حرفی از ماهواره - مای ارتباطی ننویسیم. «کاربرد این ماهواره ها از جانب کشورهای روبه توسعه بستگی به خواست کسانی دارد که این تکنولوژی پیشرفته را در اختیار دارند... و از این طریق به نحوی قاطع، بر روی واقعیت اقتصادی و اجتماعی کشورهای روبه توسعه تاثیر می گذارند»!

۱- گزارش سمپوزیوم کشورهای غیر متعهد در باره اطلاعات، تونس، مارس ۱۹۷۶.

و بالاخره چگونه می توان مرحله به مرحله، این «تعادل در مبادله اطلاعات» را برای برقراری ارتباطی بهتر میان مردمان تحقق بخشید و از این راه تفاهم بهتر و صلح جهانی را، که غالباً با سوء تفاهمهای فراوان تاریخی و فرهنگی بمخاطره می افتد، برقرار ساخت.

مقدمه راه حل ارائه شده از طرف تونس، به نمایندگی از طرف کشورهای غیر متعهد، به نوزدهمین کنفرانس عمومی یونسکو در ناپروبی، به یونسکو نقشی تفویض می کند که متضمن «کمک به آزاد کردن کشورهای روبه توسعه از حالت وابستگی خاصی است که میراث حوادث تاریخی ویژه اند و نظامهای خبری و ارتباطی این کشورها هنوز گرفتار آنند».

همچنانکه از «استعمار زدایی سیاسی و اقتصادی» سخن رفته است، امروزه از «استعمار - زدایی خبری» سخن می رود که از این پس از استقرار يك انسان گرایی جدید جهانی بر اساس گفتگو و احترام متقابل، جدا نیست.

کشورهای روبه توسعه، در واقع، به «مصرف» نوعی اخبار جهانی ادامه می دهند که بطور کلی از سوی کشورهای توسعه یافته طرح ریزی شده است. و گرایش دارد که از يك طرف، انسان جهان سوم را درحالتی از بیگانگی، و از طرف دیگر انسان غربی را در يك نا آگاهی خطرناک نسبت به واقعیات داخلی این کشورها نگهدارد و در عین حال او را نسبت به «برتری» صنعتی، فنی، فرهنگی و... بنا بر این تمدنش در خلسه اطمینان بخشی فروبرد.

آنچه خطرناک است و هر لحظه ممکن است گونه ای سوء تفاهم ایجاد کند آنست که بنام نوعی برداشت از «آزادی» و «جریان آزاد» اطلاعات، غالب خبر گزاریهای بزرگ جهان غرب، آگاهانه یا نا آگاهانه، اخبار، ناقص، قالبی و

درباره ارتباط بر تلویت برشت و یونسکو

بر تلویت برشت (۱۹۵۶-۱۸۹۸)، نمایشنامه‌نویس و شاعر آلمانی که شهرت جهانی دارد، بین سالهای ۱۹۴۷ و ۱۹۴۳ در (نظریه رادیو) نوشت.

«برای بی‌بردن به جنبه مثبتی که در رادیو وجود دارد، این پیشنهادی است که هدفش تغییر نقش رادیو است: رادیو را باید از صورت یک دستگاه پخش بصورت یک دستگاه ارتباط درآورد. رادیو می‌تواند عالیترین دستگاه ارتباطی قابل تصور برای زندگی عموم، و یک وسیله عظیم هدایت افکار باشد، یا بهتر است بگوییم رادیو، اگر می‌توانست بجای اینکه فقط بفرستد، دریافت هم بکند، بجای اینکه فقط صدایش را بگوشی شنوندگان برساند، آنان را بحرف هم درآورد، و بجای آنکه آنان را منزوی کند، میانشان رابطه برقرار سازد. در چنان صورتی رادیو می‌بایست کار خود را بعنوان تحویل‌دهنده مواد رها کند و کار فراهم ساختن این توشه را بدست خود شنوندگان بسپارد.» (بر تلویت برشت، درباره سینما، آثار، جلد ۷- انتشارات Arche، پاریس ۱۹۷۵).

بنظرمان جالب رسید که این تفسیر را با نظرهای درج شده در برنامه میان‌مدت (۱۹۸۲-۱۹۷۷) یونسکو قیاس کنیم.

«هرچند فکر «جریان آزاد اطلاعات» مربوط به پنجاه سال پیش است، اما بیان منظم آن بشکل یک مفهوم... تنها بعد از جنگ دوم جهانی صورت گرفت... اگرچه در متنهای زبان انگلیسی، واژه «Communication» سابقه استعمال داشت، ولی در واقع همیشه منظور از آن، پختن خبرهایی بوده که تا حدی بطور، یک‌جانبی انجام می‌گرفته است.

مدتها پس از آن بود که مفهوم واقعی ارتباطات ظاهر شد، (از ریشه لاتین Communicare بمعنای درمیان‌گذاشتن، تقسیم‌کردن) مفهومی که لازمه آن فقط یک فرستنده فعال، و یک‌گیرنده انفعالی نیست، بلکه اثر بازگرد (Feed back) دومی را نیز که تغییردهنده طرز رفتار اولی است بحساب می‌آورد، و از آنهم بالاتر، مستلزم شرکت فعال تمام افراد ذینفع در روند ارتباط است، و ارتباط در این حال بصورت یک موج چند بعدی اخبار با بازگردهای متعدد درمی‌آید.»

در راه توسعه نیست.

مهمترین مسئله فقط استقرار ارتباط میان کشورها نیست، بلکه مراقبت در پخش پیامها درمیان مردم است.

این امر، کاری است بلند مدت، زیرا باید با شکلیابی مراکز مربوط، توجهی تازه برای مردمی بوجود آورد که، همانگونه که دیدیم، به «مصرف» اخباری عادت دارند که از برخی مناطق جغرافیایی خاص، و فقط از این مناطق، سرچشمه می‌گیرند! خبرگزاریهای ملی، سینما، مطبوعات و بخصوص رادیو و تلویزیون در این میان نقش تعیین‌کننده‌یی را بازی می‌کنند.

این «همکاری همه‌جانبی» مستلزم تجهیزات و افراد مناسب است، و علاوه بر آن به آگاهی یافتن عموم نسبت به ضرورت وضع مقررات حرفه‌یی درباره خبر نیاز دارد.

این آگاهی بدست آمده است. مسائل مربوط به تجهیزات و نیروی انسانی در نایروبی، از سوی کنفرانس عمومی یونسکو مورد بررسی قرار گرفته است. تنها موافقت درباره یک مقررات حرفه‌یی بین‌المللی در زمینه ارتباطات باقی‌مانده است. بدیهی است که این کار با مشکلاتی همراه خواهد بود، زیرا نقطه نظرها هنوز از یکدیگر دورند. با وجود این

خبرگزاریها، مطبوعات، برنامه‌های رادیو تلویزیونی، فیلمهای خبری، سینما، نمایشگاهها، فستیوالها، جهانگردی، تحقیقات و تربیت کادر، وغیره.

نخستین دسته از توصیه‌ها، در جهت کاهش فاصله تکنولوژیک موجود میان کشورهای توسعه یافته و کشورهای جهان سوم بود. توصیه‌های دسته دوم، کشورهای غیر متعهد را به «تولید» و به‌جریان انداختن اطلاعات میان خود دعوت می‌کرد، تا از این راه بتوانند جریان اخباری را که از کشورهای توسعه یافته می‌رسند و اساساً یک طرفی‌اند، تا حدی متعادل کنند.

ارتباط بین کشورهای جهان سوم، بی‌آنکه بخواهد یا بتواند جانشین خبرگزاریهای بزرگ بین‌المللی شود، و بی‌آنکه بخواهد راه آنها را میان بر کند، باید هدفش جبران کمبودهای تعددی یا غیر تعددی این کشورها، جبران «سکوت» آنها و رساندن خبری منظمتر و بویژه ناشی از منابع خود کشورهایی باشد که خبر درباره آنهاست.

هیچ چیز مشروعتر، از مطالبه حق ابتدایی ملتها برای بیان اشتغالات ذهنی و گزارش وقایع مربوط به زندگی مردم، فرهنگ، یا تلاش آنان

می‌توان امیدهایی داشت.

در نایروبی، کشورهای غیر متعهد پیشنهادی ارائه دادند که توانست بحث را به مجرای عملی سوق دهد. سعی درباره برقراری تعادل بهتر خبری در جهان و باجرا گذاردن یک برنامه وسیع کمک به کشورهای رو به توسعه برای گسترش نظامهای اطلاعات آنها.

این پیشنهاد بدون هیچگونه مخالفتی به تصویب رسید. دراین پیشنهاد بویژه اقدامات بودجه‌یی خاصی پیش‌بینی شده بود که از میان بردن اختلافات در قیمت مخابره اخبار، تحکیم گروه‌های منطقه‌یی، شبکه‌های مرکب از خبرگزاریها، و اتحادیه‌های ملی و بین‌المللی روزنامه‌نگاران رامد نظر داشت.

این برنامه کمک فنی و مالی بکشورهای رو به توسعه، همراه با برنامه بین‌المللی تحقیق در زمینه ارتباطات، که از طرف یونسکو از سال ۱۹۷۰ توصیه شده است، باید کاهش فاصله تکنولوژیک میان کشورهای جهان سوم و کشورهای توسعه یافته را امکان پذیر سازد.

برای آنکه خبر دیگر یک «کالا» نباشد بلکه بصورت یک «دارایی اجتماعی» در خدمت بشریت درآید، استقرار یک نظام جهانی تازه در زمینه اطلاعات باید از طریق تقویت وسائل خبری کشورهای جهان سوم، صورت گیرد.

یکبار دیگر مسئله این است که این مشکل باید بصورت همکاری بین‌المللی و بسود متقابل طرفهای ذینفع طرح شود، نه بصورت مقابله‌جویی‌های بی‌فایده یا تصاعد بی‌سوده مشاجرات لفظی.